

TA'LIM DASTURINING TARKIBI VA MAZMUNI

Abduvaxobov Shaxzod Xolmo'min o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Bank ishi kafedrası assistenti,

Shamsiddinova Ozoda Sharofiddin qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim dasturining tarkibi va mazmuni, uning zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida shakllanishi, o'quv rejalari va fan dasturlari bilan uzviy bog'liqligi tahlil qilingan. Shuningdek, ta'lim dasturining maqsadi, tarkibiy qismlari, o'quv mazmunini belgilashdagi mezonlar va uni ishlab chiqish bosqichlari ko'rib chiqilgan. Maqolada ta'lim sifatini oshirishda o'quv dasturlarining roli, ularning yangilanib borish zarurati va amaliyot bilan integratsiyalashuvining ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim dasturi, tarkib, mazmun, o'quv rejasi, fan dasturi, pedagogik yondashuv, ta'lim sifati, integratsiya.

Kirish. Hozirgi davrda ta'lim tizimini takomillashtirish, uning mazmunini yangilash va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ta'lim dasturi – bu o'quv jarayonining asosiy hujjati bo'lib, unda o'quv fanining maqsad va vazifalari, mazmuni, o'zlashtirish darajalari, ta'lim metodlari va baholash mezonlari belgilanadi. Dastur tarkibi va mazmuni ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, shuningdek, u o'qituvchilar va o'quvchilar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi vosita vazifasini ham bajaradi.

Ushbu maqolada ta'lim dasturining asosiy tarkibiy qismlari, ularning mazmuniy xususiyatlari, zamonaviy talablar asosida ishlab chiqilishi va ta'lim jarayonidagi roli chuqur tahlil qilinadi. Mavzuni o'rganish orqali ta'lim dasturlarini takomillashtirish yo'llari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri aniqlanadi.

Asosiy qism. Ta'lim dasturi – bu o'quv jarayonining asosiy komponentlaridan biri bo'lib, unda ta'lim oluvchilarga berilishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar majmuasi hamda ularga erishish yo'llari aniq belgilab beriladi. U pedagogik jarayonning metodologik va amaliy asosini tashkil etadi. Ta'lim dasturi tarkibiy jihatdan o'zaro bog'langan elementlardan iborat bo'lib, ular har bir bosqichda o'quvchilarning intellektual, axloqiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ta'lim dasturining tarkibi odatda quyidagi asosiy qismlardan iborat bo'ladi: maqsad va vazifalar, o'quv mazmuni, o'quv faoliyatining shakllari va metodlari, baholash mezonlari hamda kutilyotgan natijalar. Har bir bo'lim o'zaro

integratsiyalashgan bo'lib, umumiy pedagogik strategiyani amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim dasturining markaziy elementi – bu ta'limiy maqsadlardir. Ular o'quvchilarda qanday bilim va ko'nikmalar shakllanishi kerakligini belgilab beradi. Maqsadlar umumiy (strategik) va xususiy (operatsion) ko'rinishda ifodalanadi. Masalan, umumiy maqsad sifatida o'quvchida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ko'zda tutilsa, xususiy maqsad sifatida bu malakani aniq topshiriqlar yordamida shakllantirish yo'llari aniqlanadi. Vazifalar esa ushbu maqsadlarni amalga oshirish uchun bajarilishi lozim bo'lgan bosqichma-bosqich ishlar sifatida ko'riladi. Bu orqali o'qituvchi dars jarayonini rejalashtirib, samaradorlikni oshiradi. O'quv mazmuni – bu o'quv fanining tarkibiy qismlari, ya'ni o'rganilishi kerak bo'lgan bilimlar, tushunchalar, qonuniyatlar va amaliy ko'nikmalar majmuasidir. Ular ilmiylik, tizimlilik, dolzarblik va milliy qadriyatlar asosida tanlanadi. O'quv mazmunining dolzarbligi shundaki, u zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga mos bo'lishi kerak. Ya'ni, ta'lim oluvchilar nafaqat an'anaviy bilimlarga ega bo'lishlari, balki raqamli savodxonlik, ekologik tafakkur, innovatsion fikrlash kabi zamonaviy ko'nikmalarni ham o'zlashtirishlari lozim. Shuningdek, o'quv mazmuni ishlab chiqishda integratsiyalashgan yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, tabiiy fanlar bilan texnologik yo'nalishlar orasidagi bog'liqlik o'quvchida kompleks dunyoqarashni shakllantiradi. Ta'lim dasturining samaradorligi ko'p jihatdan o'quv faoliyatining tashkil etilishiga bog'liq. An'anaviy darslar bilan bir qatorda, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, loyihaviy faoliyat, muammoli o'qitish kabi usullarni qo'llash orqali o'quvchilar faol ishtirokchi sifatida dars jarayoniga jalb etiladi.

O'quv metodlari tanlanayotganda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, bilim darajalari va mustaqil ishlash ko'nikmalari inobatga olinadi. Bundan tashqari, guruhli ishlar, munozaralar, rolli o'yinlar kabi metodlar ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Baholash ta'lim jarayonining ajralmas qismidir. U nafaqat o'quvchining bilim darajasini aniqlaydi, balki o'quv dasturining samaradorligini ham ko'rsatadi. Baholash mezonlari ochiq, aniq va tushunarli bo'lishi zarur. Ular orqali o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari tizimli tarzda nazorat qilinadi. Baholash shakllari esa oraliq, yakuniy, formatif va summativ ko'rinishlarda bo'lishi mumkin. Zamonaviy ta'limda reyting tizimi, portfolio baholash, o'zaro baholash kabi usullar keng qo'llanilmoqda. Bu esa o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirishiga zamin yaratadi. Har qanday ta'lim dasturi aniq kutilayotgan natijalar bilan yakunlanishi kerak. Bu natijalar o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni, shuningdek, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ifodalaydi. Natijalar ta'lim bosqichlariga mos ravishda qisqa muddatli, o'rta muddatli va uzoq muddatli ko'rinishlarda belgilanishi mumkin.

Kutilayotgan natijalar orqali ta'lim jarayonining qanchalik samarali bo'lganini aniqlash, muammoli jihatlarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish imkoniyati tug'iladi.

Ta'lim dasturi bu – o'quv jarayonining asosiy yo'nalishlarini belgilovchi, maqsadga yo'naltirilgan, ilmiy asoslangan va amaliyotga yo'naltirilgan hujjatdir. Uning tarkibi va mazmuni chuqur o'ylangan, tizimli va zamonaviy ehtiyojlarga mos holda ishlab chiqilishi ta'lim sifatining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim dasturini ishlab chiqishda innovatsion yondashuvlar, fanlararo integratsiya va kompetensiya asosidagi metodologiyalardan foydalanish orqali zamonaviy, raqobatbardosh va ijtimoiy jihatdan faolligi yuqori bo'lgan shaxslarni tayyorlash mumkin bo'ladi.

Ta'lim dasturlarini shakllantirishda milliy va xalqaro standartlar, ta'lim darajalari bo'yicha kompetensiyalar tizimi va mehnat bozori ehtiyojlari muhim o'rin tutadi. Xususan, oliy ta'limda kredit-modul tizimi asosida tuzilgan dasturlar o'quv jarayonining moslashuvchanligini ta'minlaydi, talabalarga mustaqil o'rganish va tanlov imkoniyatlarini yaratadi. Bu esa ularning individual qobiliyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. Ta'lim dasturining zamonaviylashtirilgan shakllari ko'proq amaliyotga yo'naltirilgan bo'lib, talabalarning kasbiy malakasini oshirishga alohida urg'u beradi.

Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quv dasturlari raqamlashtirilmoqda. Elektron platformalar, masofaviy ta'lim resurslari, onlayn kurslar va interaktiv darsliklar orqali ta'lim jarayoni ko'proq ochiqlikka, shaxsiy yondashuvga va keng auditoriyani qamrab olishga yo'naltirilmoqda. Bu holat nafaqat ta'limning demokratiklashuviga, balki bilim olish jarayonining individuallashtirishiga ham olib keladi. Shuningdek, ta'lim dasturlari madaniy kontekst va ijtimoiy-ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'un bo'lishi lozim. Har bir mintaqada o'ziga xos bo'lgan tarixiy, madaniy va til muhitini inobatga olish orqali dasturlar milliy identitetni saqlab qolish hamda uni mustahkamlash vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, globallashtirish sharoitida xorijiy tajribalarni ham o'z ichiga olgan, transmilliy kompetensiyalarni shakllantiruvchi integrativ dasturlar ishlab chiqish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Hozirgi kunda ta'lim dasturining mazmunini ishlab chiqishda ishtirokchilar doirasini kengaytirish tendensiyasi kuzatilmoqda. Bunga nafaqat pedagoglar, balki ish beruvchilar, ilmiy xodimlar, ota-onalar va talabalar ham jalb qilinmoqda. Bunday yondashuv orqali ta'lim mazmuni real ehtiyojlarga moslashtiriladi, ta'limning samaradorligi va natijadorligi oshadi. Yana bir muhim jihat – bu inkluziv ta'lim dasturlarining rivojlanishidir. Jismoniy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun maxsus moslashtirilgan dasturlar ishlab chiqilishi orqali ta'limning universalligi ta'minlanadi. Bu turdagi dasturlar nafaqat infratuzilma, balki mazmuniy yondashuv jihatidan ham o'ziga xos yondashuvni talab etadi. Shu sababli, barcha o'quvchilar uchun adolatli ta'lim muhitini yaratishda o'quv dasturlarining moslashuvchanligi va farqlashtirilgan yondashuvga ega bo'lishi muhim hisoblanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, ta'lim dasturi – bu doimiy rivojlanib boradigan va jamiyatdagi barcha sohalar bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan tizimli hujjatdir. U nafaqat o‘quv mazmunini, balki butun ta'lim strategiyasini shakllantiradi. Zamonaviy ta'lim tizimi ushbu dasturlarning puxta ishlab chiqilishi va amaliyotga samarali joriy etilishi orqali raqobatbardosh, innovatsion fikrlaydigan, jamiyatga foydali shaxslarni tayyorlashga erishadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ta'lim dasturining tarkibi va mazmuni zamonaviy pedagogikaning poydevori bo‘lib xizmat qiladi. U o‘quv jarayonining barcha bosqichlarini izchil rejalashtirish, samarali tashkil etish hamda kutilgan natijalarga erishishni ta'minlovchi tizimli hujjatdir. Dasturda belgilangan maqsad va vazifalar, o‘quv mazmuni, metodlar, baholash vositalari va natijalar pedagogik faoliyatning muvofiqligini ta'minlaydi.

Zamonaviy sharoitda ta'lim dasturlari faqat an'anaviy bilimlarni emas, balki kompetensiyalarni shakllantirish, ijtimoiy faollik, ijodkorlik va hayotga tayyorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Bu esa o'z navbatida o'quv dasturlarini ishlab chiqishda yangicha yondashuvlarni, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini, xalqaro standartlarni va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirishni talab etadi. Ta'lim dasturining puxta ishlab chiqilishi, doimiy takomillashuvi va amaliyot bilan uzviy bog'lanishi orqali ta'lim sifati oshadi, shaxsning har tomonlama kamol topishi, jamiyatda munosib o'rin egallashi va mamlakatning barqaror taraqqiyotiga hissa qo'shishi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. T. A. Yuldashev va boshqalar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Axmedov N., Qodirov J. Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Iste'dod, 2022.
4. Karimov M. va boshqalar. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2023.
5. Tillaboyev B., Jo'rayev A. Ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.